

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика)

09/2026

Supreme LAB

База правових позицій

Зміст

1. Справи про банкрутство	4
1.1. Щодо недоліків звіту про оцінку предмета іпотеки, які були виправлені та не вплинули на достовірність оцінки, як таких, що не свідчать про порушення процедури позасудового звернення стягнення	4
1.2. Щодо черговості задоволення грошових вимог кредиторів за збитками, завданими боржником унаслідок самовільного користування надрами, у справі про банкрутство	7
1.3. Щодо участі класу кредиторів у голосуванні стосовно схвалення плану санації за незмінності розміру, але зміни порядку задоволення вимог	9
1.4. Щодо заміни кредиторів правонаступником у справі про банкрутство, яка тривало перебуває на стадії санації без затвердженого плану санації, у зв'язку з погашенням акціонером боржника вимог цих кредитів	12
1.5. Щодо наслідків неподання боржником звіту про виконання плану реструктуризації боргів	15
2. Справи у спорах, що пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством	18
2.1. Щодо порядку оскарження рішень АМК про незупинення дії рішень про порушення економічної конкуренції	18
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	19
3.1. Щодо права спадкоємця учасника ТОВ оскаржувати рішення загальних зборів ТОВ, прийняті до його вступу до товариства, і врахування голосів померлого учасника при їх прийнятті	19
3.2. Щодо визначення дати звільнення та статусу директора в перехідний період як складової питання порядку денного загальних зборів про його звільнення	21
3.3. Щодо юрисдикції спору про стягнення виплат колишньому керівнику акціонерного товариства за відсутності оскарження підстав звільнення	22
3.4. Щодо набуття членства в кооперативі (колективному підприємстві) новим власником пайової частки	23
3.5. Щодо зміни формулювання підстави та дати звільнення голови правління кооперативу в разі оскарження наказу про звільнення	25
4. Справи щодо земельних відносин	28
4.1. Щодо стягнення безпідставно збережених коштів за користування земельною ділянкою комунальної власності без договору оренди та незастосування строку давності, передбаченого податковим законодавством	28
5. Справи в інших спорах, що виникають із господарських правовідносин	29
5.1. Щодо достатності сукупності доказів для відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за відсутності витягів із технічної документації з нормативної грошової оцінки земель	29

Перелік уживаних скорочень

АМКУ	— Антимонопольний комітет України
АРК	— Автономна Республіка Крим
БП КГС ВС	— судова палата для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ВС	— Верховний Суд
ГПК України	— Господарський процесуальний кодекс України
ЄДР	— Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЄДРСР	— Єдиний державний реєстр судових рішень
КГС ВС	— Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЗпП України	— Кодекс законів про працю України
КМУ	— Кабінет Міністрів України
КУзПБ	— Кодекс України з процедур банкрутства
ОСББ	— об'єднання співвласників багатоквартирного будинку
ПАТ	— публічне акціонерне товариство
ПрАТ	— приватне акціонерне товариство
ТОВ	— товариство з обмеженою відповідальністю
ФДМУ	— Фонд державного майна України
ФОП	— фізична особа – підприємець
ЦК України	— Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Щодо недоліків звіту про оцінку предмета іпотеки, які були виправлені та не вплинули на достовірність оцінки, як таких, що не свідчать про порушення процедури позасудового звернення стягнення

Порушенням процедури позасудового звернення стягнення на предмет іпотеки у розумінні статті 37 Закону України «Про іпотеку» є неправильна (недостовірна) оцінка предмета іпотеки, що не відповідає його реальній вартості на момент набуття права власності іпотекодержателем, а не самі лише недоліки звіту про оцінку.

Якщо недоліки звіту про оцінку предмета іпотеки, кваліфікованого за ознакою Національного стандарту як такого, що може використовуватися після виправлення недоліків, були виправлені та не вплинули на достовірність оцінки на момент звернення стягнення, підстав для скасування державної реєстрації права власності іпотекодержателя на предмет іпотеки немає.

ТОВ звернулось до суду з позовом до банку про скасування рішення приватного нотаріуса щодо реєстрації за банком права власності на предмет іпотеки – нежилі приміщення («ресторан» – предмет іпотеки № 2 та «готель» – предмет іпотеки № 1). Позовні вимоги обґрунтовані тим, що банк безпідставно звернув стягнення на майно (ресторан), оскільки наявна заборгованість за кредитним договором повністю перекривалася вартістю іншого об'єкта іпотеки (готелю), а звіт про його оцінку містив недостовірні дані щодо ринкової вартості.

Цей позов розглядався в межах справи про банкрутство ТОВ.

Місцевий господарський суд задовольнив позов з огляду на те, що вартість стягнутого готелю перевищувала суму боргу: це припинило кредитні зобов'язання ТОВ, а відповідно до Закону України «Про іпотеку» й іпотеку щодо ресторану. Звернення стягнення на ресторан суд визнав неправомірним, оскільки рецензія ФДМУ виявила значні дефекти у звіті про оцінку готелю, які відповідач не усунув. Подані банком звіти про оцінку та експертизи суд відхилив через недоліки, відсутність натурного обстеження та неналежне виправлення зауважень ФДМУ. Оновлений звіт банку суд розцінив як новий документ, який не підтверджує усунення дефектів первинної оцінки.

Апеляційний суд скасував рішення першої інстанції та відмовив у позові, визнавши набуття ресторану банком правомірним, оскільки кредитні зобов'язання не були повністю погашені за рахунок предмета іпотеки № 1. Суд визнав оновлені та доопрацьовані звіти про оцінку майна належними доказами ринкової вартості об'єктів іпотеки на момент звернення стягнення (що підтверджено рецензією ФДМУ), натомість відхилив експертизу Інституту Бокаріуса через суперечливість, а громадські рецензії – через відсутність членства оцінювача.

ОЦІНКА СУДУ

Під час розгляду справи постало питання щодо правомірності переходу до іпотекодержателя права власності на майно з огляду на обставини відповідності чи невідповідності визначеній суб'єктом оціночної діяльності вартості предмета іпотеки його дійсній вартості на момент такого набуття.

Чинним законодавством передбачено порядок задоволення вимог іпотекодержателя за рахунок предмета іпотеки як шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса (у примусовому порядку), так і позасудового (добровільного) врегулювання згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, зокрема й шляхом передачі іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки.

Ціна набуття права власності на предмет іпотеки є істотною обставиною, тому іпотекодержатель зобов'язаний надати державному реєстратору документ про експертну оцінку предмета іпотеки для проведення державної реєстрації права власності на предмет іпотеки за ним.

З огляду на закріплені у нормах права порядок державної реєстрації та коло повноважень державного реєстратора під час її проведення держреєстратор приймає рішення про державну реєстрацію прав лише після перевірки наявності необхідних для цього документів та їх відповідності вимогам законодавства. Підставою для скасування державної реєстрації права власності на предмет іпотеки є порушення іпотекодержателем вимог законодавства під час реалізації позасудової процедури звернення стягнення на предмет іпотеки. До таких порушень належить, зокрема, ненадання експертної оцінки предмета іпотеки на день його відчуження.

БП КГС ВС встановила, що єдина відмінність рішень судів попередніх інстанцій у цій справі полягала у різних оцінках доказів виправлення недоліків звіту № 1, тобто у різних висновках судів про визнання встановленим (спростованим) факту виправлення недоліків звіту № 1 і, відповідно, у різних висновках про правомірність використання цього звіту для визначення вартості готелю.

Відповідно до ч. 5 ст. 37 Закону України «Про іпотеку» іпотекодержатель набуває предмет іпотеки у власність за вартістю, визначеною на момент такого набуття на підставі оцінки. Тобто порушенням процедури звернення стягнення є неправильна оцінка предмета іпотеки, якщо така оцінка не відповідає реальній вартості майна на момент набуття права власності на нього, а не лише недоліки звіту.

Статтею 12 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» унормовано, що звіт про оцінку майна є документом, який містить висновки про вартість майна, тобто власне оцінку, та підтверджує виконані процедури з оцінки майна. Недоліки звіту як документа беззаперечно

не свідчать, що оцінка обов'язково є неправильною. У разі виявлення недоліків звіту основним є питання, чи призвели вони до неправильної оцінки предмета іпотеки та чи можливо їх усунути, як це передбачено п. 67 Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою КМУ від 10.09.2003 № 1440, та рецензіями ФДМУ.

Відповідно до п. 3 Національного стандарту № 1 неякісна (недостовірна) оцінка – оцінка, проведена з порушенням принципів, методичних підходів, методів, оціночних процедур та (або) на основі необґрунтованих припущень, що доводиться шляхом рецензування. Рецензія має містити висновок про відповідність звіту вимогам законодавства з оцінки майна, його якість та можливість використання за призначенням, у тому числі про достовірність оцінки майна. Стандарт передбачає чотири класифікаційні категорії звіту: від повної відповідності чи наявності незначних недоліків до класифікації як такого, що має значні недоліки, які вплинули на достовірність оцінки, але може використовуватися з метою, визначеною у звіті, після їх виправлення, або такого, що є неякісним, непрофесійним і не може бути використаним (п. 67 Національного стандарту № 1).

Отже, згадані норми прямо допускають використання звіту після виправлення виявлених недоліків для цілей, визначених у самому документі. У контексті цієї справи такою метою є саме встановлення достовірної вартості предметів іпотеки на момент звернення на них стягнення.

БП КГС ВС зазначила, що апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що звіти № 1 і № 2 є належним та достовірним доказом, який підтверджує вартість предметів іпотеки на момент звернення стягнення. Тож відповідач правомірно набув право власності на майно за цією вартістю згідно зі статтею 37 Закону України «Про іпотеку». Такий висновок не суперечить зазначеній нормі, оскільки, попри наявність певних недоліків звіту на час звернення стягнення, саму оцінку визнано достовірною, а отже, порушень процедури звернення стягнення немає.

З огляду на викладене БП КГС ВС виснувала, що самі лише недоліки звіту про оцінку, які хоча й існували на момент звернення стягнення, але не вплинули на правильність визначення вартості, не свідчать про порушення процедури звернення стягнення, оскільки в матеріалах справи відсутні належні та допустимі докази наявності не виправлених недоліків, які б впливали на достовірність оцінки чи призвели до неправильного визначення ринкової вартості предметів іпотеки (готелю та ресторану).

Водночас БП КГС ВС не знайшла підстав для відступу від висновку, викладеного в постанові ВС від 23.05.2024 у справі № 918/99/19 (918/180/22).

За результатами розгляду касаційної скарги БП КГС ВС постанову суду апеляційної інстанції залишила без змін.

Детальніше з постановою КГС ВС від 17.06.2026 у справі № 911/1005/23 (910/19228/23) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139634286>.

1.2. Щодо черговості задоволення грошових вимог кредиторів за збитками, завданими боржником унаслідок самовільного користування надрами, у справі про банкрутство

Грошові вимоги кредитора щодо відшкодування збитків, завданих боржником внаслідок самовільного користування надрами, є самостійним основним грошовим зобов'язанням деліктного характеру, а не неустойкою (штрафом, пенею) чи іншою фінансовою санкцією в розумінні ст. 1 КУзПБ, тому такі вимоги задовольняються у четверту чергу відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 64 КУзПБ, а не у шосту чергу за ч. 2 ст. 47 КУзПБ.

У межах справи про банкрутство ТОВ «Галактик», яке перебуває в ліквідаційній процедурі, сільрада звернулася із заявою про визнання грошових вимог, стягнутих судовим рішенням як збитки за самовільне користування надрами.

Місцевий господарський суд задовольнив заяву, визнавши вимоги стягувача щодо відшкодування збитків у четверту чергу задоволення, а вимоги щодо сплати судового збору — в першу чергу, в обох випадках без права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів. Суд апеляційної інстанції залишив без змін зазначену позицію. Також суди врахували пропуск сільрадою встановленого законом строку звернення кредитора із заявою про визнання грошових вимог до боржника, що позбавляє такого права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Ініціюючий кредитор (банк) не погодився із судовими рішеннями в частині визнання та віднесення вимог сільради щодо суми збитків, завданих внаслідок самовільного користування надрами, до четвертої черги задоволення вимог кредиторів. Звертаючись із касаційною скаргою, банк просив скасувати судові рішення попередніх інстанцій у цій частині та ухвалити нове рішення про віднесення зазначених вимог до шостої черги задоволення вимог кредиторів боржника як штрафних санкцій.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом судового розгляду були грошові вимоги сільради до боржника, які становили за наслідками розгляду судової справи нарахування за порушення природоохоронного законодавства через самовільне користування надрами, допущені боржником до відкриття провадження у справі про банкрутство.

За змістом п. «е» ст. 41, ст. 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та ч. 2 ст. 56, ч. 4 ст. 61, ч. 2 ст. 65, ст. 67 Кодексу України про надра самовільне користування надрами є порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема законодавства про надра, а особи, винні у такому порушенні, несуть відповідальність у вигляді відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, розрахунок розміру яких визначає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, здійснює в межах своєї компетенції відповідно до методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Тобто чинним законодавством встановлено самостійні підстави для відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема внаслідок самовільного користування надрами.

Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за своєю правовою природою є відшкодуванням позадоговірної шкоди, тобто деліктною відповідальністю.

Також КГС ВС зазначив, що посилання касатора на Методику визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, затверджену наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 № 366, як на підставу для кваліфікації таких нарахунків як штрафних санкцій є безпідставними. Положення зазначеної Методики не прирівнюють збитки за самовільне користування надрами до санкцій у розумінні КУЗПБ, а визначають їх як міру відповідальності у вигляді основного зобов'язання порушника з відшкодування завданої шкоди, порядок і розмір якої встановлені законом.

Верховний Суд звернувся до раніше сформованого висновку про те, що виключення неустойки та інших фінансових санкцій зі складу основних грошових зобов'язань у процедурі банкрутства стосується санкцій, які мають похідний (акцесорний) характер. Водночас вимоги про відшкодування збитків, завданих самовільним користуванням надрами, становлять самостійне грошове зобов'язання деліктного характеру, а тому підлягають задоволенню в четверту чергу.

Визначена законодавцем відповідальність у вигляді обов'язку сплатити штраф чи інші санкції належить до тих санкцій, черговість задоволення яких за КУзПБ змінюється лише у разі їх додаткового (акцесорного) характеру, на відміну від самостійного грошового зобов'язання, яке має місце за вимогами сільради до боржника.

Зважаючи на викладене та встановлені судами обставини стягнення з боржника за судовим рішенням матеріальних збитків за самовільне користування надрами, КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про віднесення цих вимог до четвертої черги задоволення вимог кредиторів за правилами п. 4 ч. 1 ст. 64 КУзПБ, а не шостої черги, як помилково вважав скаржник.

За результатами розгляду касаційної скарги КГС ВС залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій.

Детальніше з постановою КГС ВС від 15.09.2026 у справі № 906/1232/22 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139825506>.

1.3. Щодо участі класу кредиторів у голосуванні стосовно схвалення плану санації за незмінності розміру, але зміни порядку задоволення вимог

Виняток, передбачений абз. 2 ч. 3 ст. 52 КУзПБ, щодо неучасті класу кредиторів у голосуванні про схвалення плану санації застосовується за одночасної незмінності як розміру, так і порядку задоволення вимог порівняно з ліквідаційною процедурою.

Поняття порядку задоволення вимог не зводиться до черговості їх погашення: господарський суд має порівняти конкретні строки, джерела та механізм виплат за планом санації та у ліквідаційній процедурі. Якщо розмір задоволення вимог залишається незмінним, але порядок їх погашення за конкретним планом санації відрізняється від порядку, який застосовувався б у ліквідаційній процедурі, підстав для неучасті відповідного класу в голосуванні немає.

Господарський суд Дніпропетровської області у справі про банкрутство ТОВ «Техніка-2018», зокрема, ввів процедуру розпорядження майном. Кредитори спочатку схвалили план санації, запропонований розпорядником майна, із залученням інвестора (ТОВ «Енергія Логістик»), проте згодом змінили рішення та затвердили оновлену редакцію плану, відхиливши альтернативну пропозицію керівника боржника, яка передбачала внесення учасником ТОВ коштів до статутного капіталу та погашення вимог ГУ ДПС у Дніпропетровській області (кредитор з правом вирішального голосу) протягом десяти календарних днів. Після цього оновлений план санації та відповідні матеріали було передано до господарського суду на затвердження. Суди підтвердили законність та обґрунтованість цього рішення,

встановивши, що схвалений план гарантує реальне погашення боргів за рахунок інвестицій без продажу активів чи списання податків, тоді як альтернативна пропозиція директора ґрунтувалася на непідтверджених активах та необґрунтованих намірах учасника.

Місцевий господарський суд припинив процедуру розпорядження майном і повноваження розпорядника, ввів процедуру санації та затвердив план санації в оновленій редакції, призначив керуючого санацією, а ТОВ «Енергія Логістик» залучив як інвестора. Суд виходив з того, що план санації відповідав ст. 51 КУЗПБ, був схвалений кредиторами згідно зі ст. 52 цього Кодексу та забезпечував повне погашення вимог із збереженням майна боржника. Суд зазначив, що обсяг задоволення вимог ГУ ДПС у Дніпропетровській області є еквівалентним ліквідаційній процедурі. Водночас планом визначено інший порядок і строки виплат за рахунок інвестиційних коштів без необхідності продажу майна боржника.

Що ж до переважного права учасників, то суд керувався пріоритетом спеціальних норм КУЗПБ (зокрема ч. 2 ст. 53), згідно з якими порядок збільшення статутного капіталу та переважне право на придбання частки, розподіл часток і порядок сплати вартості частки визначаються безпосередньо у плані санації.

Постановою Центрального апеляційного господарського суду зазначену ухвалу залишено без змін.

Доводи касаційної скарги уповноваженої особи учасників (засновників) боржника ґрунтуються на неправильному застосуванні судами положень законодавства щодо порядку розроблення і погодження плану санації за участю боржника, незастосуванні переважного права учасників на внесення додаткових вкладів відповідно до законодавства про товариства з обмеженою відповідальністю, а також безпідставному визнанні права податкового органу на участь у голосуванні щодо схвалення плану.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду були судові рішення про затвердження плану санації, введення процедури санації боржника, призначення керуючого санацією та залучення інвестора в межах доводів касаційної скарги щодо участі боржника у розробленні плану, переважного права учасників і порядку голосування класів кредиторів.

Судовий контроль у процедурі санації має три чіткі етапи (перевірка плану, його розгляд та затвердження / відмову в затвердженні та подальший процесуальний контроль за процедурою санації) і вимагає від господарського суду активної позиції під час затвердження плану санації задля дотримання балансу публічних і приватних інтересів.

За приписами ч. 1 ст. 52 КУзПБ у прийнятті рішення про схвалення або відхилення плану санації беруть участь усі без винятку конкурсні кредитори, які залежно від черговості поділяються на класи, кожен з яких бере участь у голосуванні окремо.

КГС ВС зазначив, що загальне правило про участь конкурсних кредиторів, поділених на класи, не усуває необхідності перевірки передбачених законом умов участі відповідного класу в голосуванні. У цій справі така перевірка стосувалася застосування абз. 2 ч. 3 ст. 52 КУзПБ, який пов'язує неучасть класу кредиторів у голосуванні з незмінністю розміру та порядку задоволення його вимог порівняно з ліквідаційною процедурою.

Поділ конкурсних кредиторів на класи відповідно до ч. 1 ст. 52 КУзПБ не означає, що всі включені до них вимоги враховуються під час голосування. Визначаючи склад кредиторів, які беруть участь у схваленні плану санації, та результати голосування, необхідно враховувати передбачені КУзПБ обмеження права вирішального голосу, а також винятки, встановлені ч. 3, 5 ст. 52 цього Кодексу.

Щодо участі боржника у розробленні плану санації (ст. 45 КУзПБ) Верховний Суд наголосив, що закон передбачає участь боржника у розробленні плану, але не наділяє його правом одноосібно визначати остаточний його зміст або вимагати схвалення кредиторами саме запропонованої ним редакції. Відхилення альтернативного плану після його розгляду не свідчить про усунення боржника від процедури.

У цій справі господарські суди оцінили зміст оновленого плану та констатували, що оновлена редакція не змінювала обраного заходу санації та черговості задоволення вимог кредиторів, не встановлювала для боржника додаткових зобов'язань чи вимог і передбачала відповідальність інвестора за неналежне виконання інвестиційних зобов'язань. Зміни також ураховували зміну складу кредиторів та обсягу вимог, які підлягали погашенню.

Що ж до участі податкового органу в голосуванні, то Верховний Суд зазначив, що виняток, установлений абз. 2 ч. 3 ст. 52 КУзПБ, застосовується лише за умови одночасної незмінності розміру та порядку задоволення вимог відповідного класу порівняно з ліквідаційною процедурою. При цьому поняття порядку задоволення вимог аж ніяк не зводиться лише до черговості їх погашення. Господарський суд має порівняти конкретні умови отримання кредиторами виконання за планом санації та в ліквідації, звернувши увагу на передбачені строки, джерела і механізм виплат, оскільки сама лише незмінність розміру вимог та їх належності до певної черги ще не свідчить про тотожність самого порядку їх задоволення.

Отже, саме лише обрання процедури санації замість ліквідації не є достатньою підставою для висновку про зміну порядку задоволення вимог кредиторів і для вирішення питання про участь відповідного класу в голосуванні необхідно чітко встановити, які саме умови погашення змінюються. Якщо розмір задоволення залишається незмінним, але порядок виплат за конкретним планом відрізняється від порядку, який застосовувався б у ліквідаційній процедурі, передбаченої абз. 2 ч. 3 ст. 52 КУзПБ підстави для неучасті такого класу в голосуванні немає.

Як підкреслив КГС ВС, суди попередніх інстанцій обґрунтовано врахували, оцінюючи наслідки обох процедур для боржника, те, що план санації не передбачає реалізації його основних засобів, а їх збереження забезпечує можливість подальшого здійснення господарської діяльності, захист робочих місць та погашення за рахунок інвестора заборгованості із заробітної плати, на відміну від припинення діяльності підприємства у ліквідації. Усі ці суттєві відмінності у механізмі та джерелах виплат свідчили про те, що порядок задоволення вимог ГУ ДПС у Дніпропетровській області за планом санації відрізняється від ліквідаційного, незважаючи на незмінність розміру їх задоволення.

Саме тому висновок судів попередніх інстанцій про правомірність участі податкового органу в голосуванні та відсутність підстав для застосування обмежень щодо неучасті відповідного класу кредиторів є повністю обґрунтованим і законним.

За результатами розгляду касаційної скарги КГС ВС залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій.

Детальніше з постановою КГС ВС від 10.09.2026 у справі № 904/663/25 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139671511>.

1.4. Щодо заміни кредиторів правонаступником у справі про банкрутство, яка тривало перебуває на стадії санації без затвердженого плану санації, у зв'язку з погашенням акціонером боржника вимог цих кредиторів

За аналогією закону положення ч. 3 ст. 528 ЦК України застосовуються до правовідносин, що виникають під час судової процедури санації, коли учасник / акціонер товариства-боржника виконує зобов'язання боржника перед конкурсними кредиторами у разі небезпеки втрати майнових прав унаслідок можливого введення ліквідаційної процедури. Обов'язковою умовою такого правозастосування є встановлення судом факту тривалого перебування боржника у процедурі санації без затвердженого плану санації, зокрема з підстав його несхвалення зборами кредиторів.

У тривалому провадженні справи про банкрутство, яке здійснюється відповідно до положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції, чинній до 19.01.2013, ПАТ «Бурова компанія «Букрос» перебуває на стадії санації. Акціонер боржника звернувся із заявою про процесуальну заміну кредиторів (ГУ ПФУ в Полтавській області та ОСОБА_1) на підставі ст. 512, 528 ЦК України та ст. 52 ГПК України. Подану заяву акціонер боржника обґрунтував погашенням за власний рахунок заборгованості перед кредиторами та прагненням зберегти майновий комплекс боржника (97 нафтогазових свердловин).

Місцевий господарський суд здійснив процесуальну заміну лише ГУ ПФУ в Полтавській області, відмовивши у заміні іншого кредитора (ОСОБА_1), оскільки така заміна не відповідала класичній меті ст. 528 ЦК України та розцінена судом як спроба маніпуляції складом конкурсних кредиторів за недоведеності реальної загрози втрати майна в цій частині.

Суд апеляційної інстанції скасував ухвалу в частині відмови у задоволенні заяви про заміну іншого кредитора та ухвалив нове рішення про її задоволення, замінивши кредитора ОСОБА_1 на його правонаступника ОСОБА_3 (ОСОБА_4), в іншій частині судового рішення залишив без змін.

ГУ ПФУ в Полтавській області оскаржило ухвалу суду, запевняючи, що ризики ліквідації відсутні завдяки активному процесу узгодження нового плану санації. Водночас скаржник наголосив, що погашення заборгованості сторонньою особою (акціонером), яка не є страхувальником, суперечить вимогам Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і порушує черговість задоволення вимог кредиторів.

ОСОБА_1 також подала касаційну скаргу, в якій наголосила, що загальні норми цивільного права не підлягають застосуванню без згоди кредитора, попередньо вже були погашені всі конкурсні вимоги, а суд апеляційної інстанції помилково застосував доктрину заборони суперечливої поведінки.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду стало питання заміни кредиторів боржника правонаступником у справі про банкрутство у зв'язку з погашенням їхніх вимог акціонером боржника.

Аналіз положень ст. 512 та ч. 1 ст. 528 ЦК України дає підстави для висновку про те, що передоручення виконання (покладення виконання зобов'язання боржника на третю особу) згідно із чинним законодавством може відбуватися й без згоди кредитора, однак лише у випадку, якщо обов'язок виконання зобов'язання не є для боржника особистим.

Виконання зобов'язання іншою особою за ч. 1 ст. 528 ЦК України не залежить від волі кредитора і припиняє саме зобов'язання перед ним. Натомість виконання за ч. 3 ст. 528 ЦК України (без згоди боржника задля уникнення втрати майна) не припиняє зобов'язання, а тягне за собою правонаступництво (заміну кредитора) на підставі ст. 512–519 ЦК України. Оскільки таке виконання не призводить до погашення (припинення) зобов'язання боржника, воно не суперечить порядку та способам задоволення вимог конкурсних кредиторів у процедурі санації.

Частиною 3 ст. 528 ЦК України унормовано, що інша особа може задовольнити вимогу кредитора без згоди боржника у разі небезпеки втратити право на майно боржника (право оренди, право застави тощо) внаслідок звернення кредитором стягнення на це майно.

КГС ВС виснував, що в учасника / акціонера господарського товариства наявний ризик втрати майнових прав у випадку тривалого незатвердження плану санації, що матиме наслідком введення господарським судом щодо такого товариства-боржника ліквідаційної процедури у справі про банкрутство, а отже, і про можливість застосування за аналогією закону ч. 3 ст. 528 ЦК України до правовідносин щодо виконання зобов'язань товариства-боржника його учасником / акціонером у процедурі санації.

Перехід до ліквідаційної процедури (внаслідок незатвердження плану санації) зумовлює припинення господарської діяльності боржника та прав акціонерів на дивіденди, що є аналогічним загрозі втрати майна від звернення на нього стягнення. Тож акціонер має законний інтерес і право задовольнити вимоги кредитора без згоди боржника для запобігання ліквідації товариства. При цьому виконання зобов'язання третьою особою без згоди боржника, на думку суду, може пов'язуватись не лише з ризиком втрати права на майно боржника, а й із захистом майнових прав такої особи як учасника господарського товариства.

Як правильно встановив апеляційний суд, боржник перебуває в процедурі банкрутства понад 19 років за тривалої відсутності затвердженого плану санації через його несхвалення зборами кредиторів. Це неминуче призведе до введення ліквідаційної процедури та припинення права власності боржника на майно, що свідчить про наявність реальної небезпеки втрати кредитором-акціонером ОСОБА_2 своїх майнових прав унаслідок звернення стягнення на це майно.

З огляду на викладене КГС ВС дійшов висновку, що, затвердивши наявність виняткових обставин і реальної небезпеки втрати майна боржника, апеляційний господарський суд обґрунтовано визнав правомірність погашення заборгованості перед кредиторами акціонером ОСОБА_2 на підставі ч. 3 ст. 528 ЦК України, у зв'язку

із чим погодився з наявністю правових підстав для здійснення процесуального правонаступництва та заміни кредиторів у справі про банкрутство згідно зі ст. 52 ГПК України.

Детальніше з постановою КГС ВС від 03.09.2026 у справі № 18/257 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139592361>.

1.5. Щодо наслідків неподання боржником звіту про виконання плану реструктуризації боргів

Неподання боржником звіту про виконання плану реструктуризації не є тотожним встановленню факту його невиконання, однак не може блокувати завершення процедури реструктуризації. Суд зобов'язаний установити фактичний стан виконання плану на підставі всіх наявних у справі доказів та оцінити поведінку боржника з погляду сумлінної взаємодії із судом і кредиторами. Право на реабілітаційні наслідки у вигляді звільнення від непогашених боргів відповідно до ст. 134 КУзПБ набуває лише чесний і сумлінний боржник, а недобросовісне виконання плану та ігнорування вимог суду не можуть створювати для боржника сприятливіший процесуальний результат, ніж сумлінне виконання взятих на себе обов'язків.

У справі про неплатоспроможність боржника місцевий господарський суд затвердив план реструктуризації боргів (зі змінами), згодом зобов'язав боржника подати звіт про його виконання з доказам задоволення вимог кредиторів, а також розглянув подану боржником заяву про скасування арештів на рахунки.

Суди попередніх інстанцій визнали план реструктуризації невиконаним, через що припинили процедуру реструктуризації боргів, визнали боржника банкрутом та ввели процедуру погашення боргів на 12 місяців з одночасним зняттям арештів з коштів боржника. Постанови мотивовано тим, що матеріали справи не містять доказів виконання боржником плану в повному обсязі, що є підставою для введення процедури погашення боргів боржника відповідно до ч. 3 ст. 129 КУзПБ.

У касаційній скарзі кредитор просив скасувати постанови господарських судів та ухвалити нове рішення про закриття провадження у справі про неплатоспроможність у зв'язку з недобросовісною поведінкою боржника. Касатор зазначив, що процедура неплатоспроможності фізичної особи не може бути використана як інструмент для безпідставного ухилення від сплати боргів.

ОЦІНКА СУДУ

Частиною 2 ст. 6 КУзПБ визначено, що до боржника – фізичної особи застосовуються такі судові процедури, як реструктуризація боргів боржника та погашення боргів боржника.

Процедура реструктуризації боргів фізичної особи, спрямована на відновлення її платоспроможності, вводиться ухвалою про відкриття провадження (ст. 1, 119 КУзПБ).

Метою реструктуризації боргів є поетапне створення сприятливих умов для відновлення платоспроможності боржника – фізичної особи. Для цього розробляється план реструктуризації боргів боржника, який визначає розмір, черговість та умови задоволення вимог кредиторів, а також можливість їх розстрочення чи списання (ст. 124, 128 КУзПБ).

У процедурах неплатоспроможності право на найбільш сприятливі умови для погашення боргів шляхом їх реструктуризації має лише чесний і сумлінний боржник, інше б суперечило принципу добросовісності. Добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, якими КУзПБ обумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених ст. 123, 126, 128 КУзПБ. Тому перевірка добросовісності боржника має передувати введенню процедури погашення боргів, оскільки право на реабілітаційні наслідки процедур неплатоспроможності не може виникати внаслідок свідомого невиконання боржником покладених на нього матеріальних і процесуальних обов'язків.

КГС ВС зазначив: якщо боржник не продемонстрував реального прагнення до виконання плану реструктуризації, не вжив жодних заходів для усунення причин його невиконання, впродовж дії плану допускав систематичні порушення графіка платежів, не ініціював жодних переговорів із кредитором щодо можливих змін умов виконання, не надав доказів вжиття дій, спрямованих на відновлення платоспроможності, то така поведінка не відповідає принципу добросовісності, а бездіяльність у межах судової процедури свідчить про відсутність реального наміру виконати взяті на себе зобов'язання.

Суди попередніх інстанцій встановили, що боржник не подав звіт про виконання плану реструктуризації у визначений законодавством строк та проігнорував неодноразові вимоги суду про його надання. Оскільки звіт про виконання плану є передбаченим законом засобом судового контролю, за допомогою якого суд і кредитори одержують можливість перевірити повноту, своєчасність та відповідність здійснених боржником платежів умовам затвердженого плану, його неподання не є суто формальним порушенням процесуального обов'язку.

Також саме по собі неподання звіту про виконання плану не є тотожним встановленню факту його невиконання, оскільки звіт є джерелом відомостей і доказів про здійснене погашення, тоді як невиконання плану є фактичною обставиною, яка має бути встановлена судом на підставі оцінки всіх матеріалів справи. Водночас боржник не може отримувати процесуальну перевагу внаслідок невиконання власного обов'язку подати звіт і докази, якими він володіє.

КГС ВС зауважив, що неподання боржником звіту про виконання плану не може безстроково блокувати завершення процедури реструктуризації. За його відсутності суд зобов'язаний оцінити фактичний стан виконання плану на підставі наявних доказів та поведінку боржника з погляду добросовісності, з'ясувати причини неподання звіту.

Суд касаційної інстанції виснував, що визнання особи банкрутом і введення процедури погашення боргів створюють передумови для її майбутнього звільнення від зобов'язань (ст. 129, 134 КУзПБ), а положення Кодексу не передбачають на завершальній стадії процедури погашення окремого загального механізму відмови у звільненні від боргів лише через недобросовісне виконання боржником раніше затвердженого плану.

Формальне застосування наслідків невиконання плану лише через сплив строку та відсутність доказів його повного виконання не повинно призводити до того, що свідоме ігнорування обов'язків та вимог суду створюють для боржника сприятливіший процесуальний результат, ніж сумлінне виконання взятих на себе обов'язків, надає недобросовісному боржнику переваги, суперечачи меті реабілітаційних процедур. Таке застосування норм КУзПБ не відповідає меті інституту неплатоспроможності фізичної особи та принципу, за яким право на реабілітаційні наслідки набуває чесний і сумлінний боржник.

КГС ВС виснував, що господарські суди попередніх інстанцій не встановили фактичного обсягу виконання плану, не визначили, які саме платежі, у якому розмірі та в які строки були здійснені боржником, не зіставили їх із затвердженим графіком, не з'ясували причин припинення або неналежного здійснення платежів, а також не перевірили, чи вживав боржник заходів для усунення причин невиконання плану, зміни його умов або досягнення домовленості з кредиторами. Господарські суди попередніх інстанцій обмежилися констатацією закінчення строку плану, неподання боржником звіту та відсутності доказів повного виконання плану.

Наведені порушення не є суто формальними, оскільки оцінка добросовісності боржника, фактичного обсягу виконання плану та причин неподання звіту безпосередньо впливає на допустимість введення процедури погашення боргів, яка створює передумови для подальшого звільнення фізичної особи від боргів. Без установлення відповідних обставин висновки про можливість застосування п. 2 ч. 3 ст. 129 КУзПБ є передчасним.

З огляду на викладене КГС ВС дійшов висновку про неповне дослідження судами попередніх інстанцій доказів та обставин справи, у зв'язку із чим скасував судові рішення та направив справу на новий розгляд до місцевого господарського суду.

Детальніше з постановою КГС ВС від 27.08.2026 у справі № 927/1002/23 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139332121>.

2. Справи у спрах, що пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Щодо порядку оскарження рішень АМК про незупинення дії рішень про порушення економічної конкуренції

Рішення АМК про незупинення дії рішення Комітету, прийнятого згідно з частиною першою статті 48 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та оскарження рішення АМК, може бути оскаржено в суді, втім, вимога про визнання такого рішення недійсним має здійснюватися у межах провадження про визнання недійсним саме рішення, яким притягнуто до відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АМК у справі за позовом Товариства про визнання недійсним рішення АМК №697-р, яким визнано рішення АМК № 370-р таким, дія якого не зупиняється у зв'язку з порушенням господарським судом провадження у справі про визнання його недійсним.

АМК прийняв рішення № 370-р щодо порушення економічної конкуренції. Товариство оскаржило це рішення. АМК прийняло рішення № 697-р про незупинення дії рішення № 370-р.

Товариство звернулося до суду з позовом про визнання недійсним рішення АМК № 697-р та заявою про забезпечення позову шляхом зупинення виконання рішення № 697-р та рішення № 370-р.

Суд першої інстанції закрити провадження у справі, оскільки дійшов висновку про відсутність підстав для самостійного судового розгляду вимоги про визнання недійсним рішення АМК щодо незупинення дії основного рішення.

Суд апеляційної інстанції ухвалу суду першої інстанції скасував з протилежних міркувань.

ОЦІНКА СУДУ

Метою Товариства у цій справі є насамперед зупинення виконання рішення АМК № 370-р і в цьому контексті Верховний Суд у постанові від 26.03.2026 у цій справі наголосив на тому, що саме під час розгляду справи про визнання недійсним рішення АМК, прийнятого згідно з частиною першою статті 48 Закону, господарський суд у разі подання позивачем заяви про зупинення його дії, має дослідити та надати оцінку мотивам рішення АМК про незупинення дії рішення АМК.

Поняття «зупинення дії рішення АМК» та «зупинення виконання рішення АМК» не є тотожними поняттями, що обумовлюється правовою суттю та правовими наслідками, про що свідчить аналіз статей 48, 56, 60 Закону № 2210.

Рішення АМК про незупинення дії рішення АМК, прийнятого, зокрема, згідно з частиною першою статті 48 Закону № 2210, не створює самостійних наслідків для суб'єктів господарювання, не покладає на них ніяких зобов'язань, а лише «відновлює перебіг строків», передбачених абзацом першим частини третьої статті 56 Закону №2210 (щодо сплати штрафу) та дію встановлених зобов'язань у рішеннях АМК, прийнятих відповідно до частини першої статті 48 Закону № 2210.

Питання правомірності чи неправомірності відповідних дій АМК (щодо ухвалення рішення про незупинення дії рішення АМК) підлягають з'ясуванню в межах розгляду вимог, зокрема, наведених у заяві про зупинення дії рішення АМК, яка подана в межах розгляду позовних вимог про визнання недійсним такого рішення, а не як окрема позовна вимога.

Рішення АМК про незупинення дії рішення Комітету, прийнятого згідно з частиною першою статті 48 Закону, може бути оскаржено в суді, втім, вимога про визнання такого рішення недійсним має здійснюватися у межах провадження про визнання недійсним саме рішення, яким притягнуто до відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

КГС ВС, розглянувши касаційну скаргу АМК, скасував постанову суду апеляційної інстанції та залишив у силі ухвалу суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.09.2026 у справі № 910/14711/25 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/140020448>

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

3.1. Щодо права спадкоємця учасника ТОВ оскаржувати рішення загальних зборів ТОВ, прийняті до його вступу до товариства, і врахування голосів померлого учасника при їх прийнятті

Спадкоємець учасника ТОВ, який набув статусу учасника товариства, може оскаржувати рішення загальних зборів, ухвалені до його вступу, якщо вони порушують його права чи законний інтерес.

Рішення загальних зборів, ухвалені одноособово учасником, частка якого не забезпечує необхідної кількості голосів, установлені законом або статутом, є недійсними. Під час визначення необхідної кількості голосів повинні бути враховані голоси померлого учасника, крім випадків ухвалення рішень, передбачених ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ у спорі за позовом спадкоємця учасника ТОВ до цього товариства, державного реєстратора, Департаменту адміністративних послуг та третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог

щодо предмета спору, на стороні відповідача про визнання недійсними та скасування рішень загальних зборів, визнання недійсною та скасування державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу.

Після смерті одного з двох учасників ТОВ із часткою 50 % інший учасник одноособово ухвалив рішення про звільнення померлого директора та призначення себе виконувачем обов'язків директора, а згодом – про внесення відповідних змін до ЄДР. Спадкоємець померлого учасника після вступу до товариства оскаржив рішення, зазначаючи, що вони були ухвалені недостатньою кількістю голосів. Зокрема, він посилався на те, що вони були прийняті учасником, який володів лише 50 % голосів, тоді як статутом товариства для правомочності зборів та прийняття рішень було передбачено більше 60 % голосів.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС звернув увагу на необхідність розмежування права на частку в статутному капіталі та корпоративних прав учасника. Право на частку як майнове право входить до складу спадщини і належить спадкоємцю із часу відкриття спадщини. Водночас право на участь у товаристві як корпоративне право не спадкується і виникає після вступу спадкоємця до товариства.

Тож спадкоємець до набуття статусу учасника ще не має корпоративних прав, однак уже є власником успадкованої частки та має право на вступ до товариства. Це зумовлює наявність у нього охоронюваного законом інтересу в тому, щоб у період до набуття корпоративних прав рішення загальних зборів приймалися відповідно до закону та статуту. Тому він може оскаржувати рішення загальних зборів, прийняті до його вступу до товариства, якщо вони порушують цей законний інтерес.

КГС ВС погодився з висновками попередніх судів, що рішення загальних зборів ТОВ були прийняті неналежною кількістю голосів. Статут вимагав для правомочності зборів та прийняття рішень понад 60 % голосів, тоді як рішення ухвалював учасник, якому належало лише 50 %. При цьому голоси померлого учасника можуть не враховуватися лише у визначених законом випадках: при вирішенні питання про виключення такого учасника з товариства (якщо його частка становить менше 50 % і спадкоємці не подали заяву про вступ) або при прийнятті рішень, пов'язаних із ліквідацією товариства, якщо частка померлого становить 50 % або більше. У цій справі такі обставини були відсутні, а тому голоси померлого учасника підлягали врахуванню під час визначення необхідної кількості голосів.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив рішення попередніх судових інстанцій без змін.

Детальніше з постановою КГС ВС від 03.09.2026 у справі № 908/2470/21 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/139505871>.

3.2. Щодо визначення дати звільнення та статусу директора в перехідний період як складової питання порядку денного загальних зборів про його звільнення

У разі коли до порядку денного загальних зборів включено питання про звільнення директора та призначення нового, вирішення зборами питань щодо конкретної дати звільнення, підтвердження попереднього рішення про звільнення та статусу директора до цієї дати не є розглядом питань, не включених до порядку денного, якщо такі рішення не породжують самостійних правових наслідків, відмінних від наслідків звільнення та призначення нового директора. Зокрема, визначення статусу попереднього директора у перехідний період, у тому числі його тимчасове відсторонення від виконання повноважень зі збереженням заробітної плати, є врегулюванням наслідків звільнення, а не окремим питанням порядку денного.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу учасниці ТОВ у спорі за позовом скаржниці до ТОВ про визнання недійсними рішень загальних зборів; скасування наказу та поновлення на посаді директора; стягнення середнього місячного заробітку за час вимушеного прогулу.

Учасниця ТОВ із часткою 20 % статутного капіталу була одночасно директором товариства. 16.09.2024 загальні збори учасників прийняли рішення про її звільнення з посади директора, а новим директором призначили іншу особу. Заперечуючи проти звільнення, учасниця посилялася, зокрема, на перебування на лікарняному.

У зв'язку із цим товариство скликало нові загальні збори на 01.11.2024. У повідомленні про збори були зазначені питання про звільнення учасниці з посади директора та призначення іншої особи директором. Учасники більшістю голосів – 80 % підтвердили звільнення директорки ТОВ, визначили датою її звільнення 01.11.2024 та встановили, що до цієї дати вона вважається директором, тимчасово відстороненим від виконання повноважень із збереженням заробітної плати. Також було підтверджено призначення іншої особи директором з 20.09.2024.

Колишня директорка оскаржила ці рішення, стверджуючи, що питання про зміну дати звільнення та її тимчасове відсторонення не були включені до порядку денного.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовив у задоволенні позову.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС, залишаючи рішення судів попередніх інстанцій без змін, зазначив, що рішення щодо питання, не включеного до порядку денного, може бути визнане недійсним, якщо збори фактично вирішили нове самостійне питання, яке породило окремі правові наслідки. Для цього слід оцінювати зміст повідомлення про збори, сукупність прийнятих рішень та обставини їх прийняття.

У цій справі питання про звільнення директора та призначення іншого містилися у повідомленні про збори. Тому визначення конкретної дати звільнення та уточнення статусу директора у період до цієї дати не змінили предмета питання, винесеного на розгляд зборів.

Спірне формулювання про тимчасове відсторонення від виконання повноважень директора не створило для позивачки нового обмеження корпоративних повноважень, оскільки її повноваження вже були припинені внаслідок призначення нового директора, та її трудове становище не погіршилось, адже попереднім наказом було визначено нову дату звільнення та збережено за нею заробітну плату в перехідний період.

Отже, положення про тимчасове відсторонення було спрямоване на процедурне врегулювання перехідного періоду, а не на встановлення нового самостійного питання, яке мало бути окремо включене до порядку денного.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив рішення попередніх судових інстанцій без змін.

Детальніше з постановою КГС ВС від 16.09.2026 у справі № 904/5254/24 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/140020351>.

3.3. Щодо юрисдикції спору про стягнення виплат колишньому керівнику акціонерного товариства за відсутності оскарження підстав звільнення

Спір про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку, компенсації втрати доходу та моральної шкоди, заявлений колишньою посадовою особою АТ, яка не оскаржує рішення про припинення своїх повноважень і не заявляє вимог про поновлення на посаді, має трудовий характер і підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства. Юрисдикція визначається за предметом заявлених вимог, а не за статусом особи чи обставинами, які суд має встановити під час розгляду справи.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу колишньої голови правління АТ у спорі за позовом скаржниці до АТ про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку, компенсації втрати частини доходів та моральної шкоди.

Позовні вимоги мотивовані тим, що АТ порушило її права, зокрема не видало наказ про звільнення та не провело належного розрахунку відповідно до КЗпП України.

Господарський суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовив позивачці у відкритті провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 175 ГПК України. Суд першої інстанції вважав, що з огляду на підстави, якими позивачка обґрунтовує звернення із цим позовом, спір про стягнення суми

середнього заробітку, компенсації за втрату заробітку та моральної шкоди спрямований на захист порушених трудових прав позивачки та не підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зауважив, що скаржниця не вказувала, що зверненню її до суду з позовом у цій справі передувало звернення до суду з вимогами про скасування рішення уповноваженого органу товариства. У тексті позовної заяви сама позивачка зазначила, що сторони не оспорюють, що на момент припинення повноважень її як голови правління вона була посадовою особою, а трудові відносини припинились на підставі п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України.

Верховний Суд відзначив, що юрисдикція визначається за предметом заявлених вимог, а не за обставинами, які суд має встановити під час розгляду справи. Позивачка у цій справі не заявляє вимог про визнання відносин припиненими, про зобов'язання видати наказ, про оскарження рішення наглядової ради чи зміну формулювання звільнення, а сторони не оспорюють сам факт припинення повноважень.

Оскільки припинення повноважень і підстави звільнення вона не оспорує, а вимагає лише стягнути виплати, що належать їй після вже визнаного сторонами звільнення, то спір у цій справі має саме трудовий характер і повинен розглядатися за правилами цивільного судочинства.

Ураховуючи, що спір у цій справі не виник щодо припинення правовідносин з управління юридичною особою, а до спірних питань не належить те, чи були повноваження позивачки припинені за п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, КГС ВС дійшов висновку, що суди попередніх інстанцій правильно застосували п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив рішення попередніх судових інстанцій без змін.

Детальніше з постановою КГС ВС від 11.09.2026 у справі № 910/5302/26 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139787200>.

3.4. Щодо набуття членства в кооперативі (колективному підприємстві) новим власником пайової частки

Перехід права власності на пайову частку члена кооперативу (колективного підприємства) є підставою для виникнення у нового власника права звернутися із заявою про вступ до кооперативу в порядку, визначеному Законом України «Про кооперацію», проте не робить набувача членом такого підприємства автоматично.

Позов про витребування пайової частки із чужого незаконного володіння, спрямований на фактичне встановлення корпоративних прав у колективному підприємстві без дотримання порядку вступу до кооперативу, є неефективним способом захисту.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ у спорі за позовом скаржника до ПП за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – КП про витребування майна із чужого незаконного володіння.

Позовні вимоги мотивовані тим, що за результатами розгляду справи № 4/1172-20/247 ухвалою затверджено мирову угоду між позивачем та відповідачем, за якою відповідач передав у власність позивача, зокрема, частку в пайовій участі в КП. Проте відповідно до рішення загальних зборів уповноважених представників КП учасником підприємства визнано саме відповідача. За переконанням позивача, пайова частка у зазначеному підприємстві, яка належить позивачу, фактично перебуває у чужому незаконному володінні.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що корпоративні права – це обсяг повноважень щодо управління та участі в діяльності юридичної особи.

Заявляючи позов про витребування пайової частки із чужого незаконного володіння, позивач фактично стверджував про перехід до нього корпоративних прав члена кооперативу.

Верховний Суд вказав, що вступ до кооперативу (КП) здійснюється у порядку, передбаченому Законом України «Про кооперацію» та статутом, тобто на підставі письмової заяви особи з наступним затвердженням рішенням загальних зборів.

Утім, статут КП не містить положень щодо набуття членства в ньому.

Членство в кооперативі має особистісний характер і є правовідносинами в цьому випадку між юридичною особою та КП.

КГС ВС відзначив, що відчуження пайової частки члена КП є підставою для припинення членства однієї особи та виникнення у набувача права на набуття членства в ньому в порядку, визначеному Законом України «Про кооперацію». Новий власник набуває членство самостійно. Тобто перехід права власності на пайову частку є підставою для виникнення у нового власника права звернутися із заявою про вступ до кооперативу у визначеному Законом порядку.

Укладення мирової угоди дає право набути членство, проте не робить набувача членом такого підприємства автоматично.

Отже, на правовідносини щодо прийняття нового власника паю до складу кооперативу поширюються норми щодо вступу (ст. 10, 11 Закону України «Про кооперацію»).

Водночас КГС ВС врахував, що немає доказів звернення позивача до КП щодо прийняття рішення про включення його до складу учасників на підставі мирової угоди, затвердженої ухвалою господарського суду, та акта передачі-приймання.

Отже, пред'явлення позову про витребування пайової частки із чужого незаконного володіння спрямоване на фактичне встановлення корпоративних прав позивача в КП. Оскільки корпоративні права та статус члена кооперативу не набуваються автоматично у зв'язку з переходом права власності на пайову частку, позивачем обрано неналежний та неефективний спосіб захисту.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив рішення попередніх судових інстанцій без змін.

Детальніше з постановою КГС ВС від 02.09.2026 у справі № 914/2649/24 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/139440013>.

3.5. Щодо зміни формулювання підстави та дати звільнення голови правління кооперативу в разі оскарження наказу про звільнення

Якщо голову правління кооперативу звільнено рішенням загальних зборів членів кооперативу як вищого органу управління на підставі ч. 3 ст. 99 ЦК України, а наказ про звільнення містить неправильне формулювання підстави та дати звільнення, суд відповідно до ч. 3 ст. 235 КЗпП України зобов'язаний змінити формулювання наказу, вказавши підставою звільнення п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України та датою звільнення – дату прийняття рішення загальними зборами, без поновлення такої особи на посаді та без стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

КГС ВС розглянув касаційні скарги ГБК та колишнього голови правління ГБК у спорі за позовом колишнього голови правління ГБК до ГБК про визнання недійсним та скасування протоколу загальних зборів, визнання наказу про звільнення протиправним, поновлення на роботі, стягнення заробітної плати та середнього заробітку за весь час затримки розрахунку при звільненні.

Рішенням загальних зборів членів ГБК, оформленим протоколом від 31.01.2021, ухвалено, зокрема, припинити повноваження голови правління ГБК (минула каденція), звільнити позивача з посади голови правління, процедуру звільнення оформити відповідно до вимог законодавства за наявними документами, внести зміни до відомостей про юридичну особу в ЄДР, а саме виключити зі складу керівників та підписантів ГБК. Також прийнято рішення про обрання персонального складу правління ГБК та призначення головою правління іншу особу.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач посилався на те, що його протиправно звільнено з посади та не виплачено заробітну плату.

Рішенням господарського суду позовні вимоги задоволено частково.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду частково скасовано, викладено мотивувальну частину рішення у редакції цієї постанови та резолютивну частину рішення у такій редакції: «Позов задовольнити частково. Наказ ГБК про звільнення голови правління змінити, вказавши датою звільнення 31.01.2021, а підставою звільнення – п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України. Стягнути з ГБК на користь колишнього голови правління заробітну плату з квітня 2020 року по 31.01.2021; компенсацію за невикористану щорічну відпустку. Стягнути з ГБК на користь колишнього голови правління компенсацію за час затримки розрахунку при звільненні». У решті заявлених вимог відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що кооператив у визначений законом строк до дня проведення загальних зборів належним чином повідомив членів кооперативу про їх скликання. Позивач був присутній на загальних зборах, однак відмовився від реєстрації, що було відображено в протоколі загальних зборів. Рішення приймалося за наявності відповідного числа учасників загальних зборів, передбаченого ст. 15 Закону України «Про кооперацію» та статутом ГБК.

Щодо позовної вимоги про визнання протиправним та скасування наказу ГБК про звільнення голови правління та поновлення його на посаді Верховний Суд зазначив таке.

Усунення членів виконавчого органу товариства від виконання обов'язків або відсторонення голови виконавчого органу товариства від виконання повноважень за своєю правовою природою, предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від відсторонення працівника від роботи на підставі ст. 46 КЗпП України. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства відсторонити члена виконавчого органу від виконання ним обов'язків міститься не в приписах КЗпП України, а в ст. 99 ЦК України, тобто не є предметом регулювання нормами трудового права.

Реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цього об'єднання стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством. Хоча такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки і в межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини.

У зв'язку із цим відсторонення відповідно до ч. 3 ст. 99 ЦК України є дією уповноваженого органу товариства, спрямованою на унеможливлення здійснювати членом його виконавчого органу повноважень у сфері управлінської діяльності. Необхідність такої норми зумовлено специфічним статусом члена виконавчого органу, який отримав від уповноваженого органу товариства право на управління. За природою корпоративних відносин учасникам товариства має бути надано можливість у будь-який час оперативно відреагувати на дії особи, яка здійснює представницькі функції зі шкодою для інтересів товариства, шляхом позбавлення її відповідних повноважень.

Зважаючи на це, зміст положень ч. 3 ст. 99 ЦК України надає право компетентному (уповноваженому) органу товариства усунути члена виконавчого органу від виконання обов'язків, які він йому визначив, у будь-який час, на свій розсуд, з будь-яких підстав.

КГС ВС зазначив, що господарські суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що члени ГБК рішенням зборів реалізували своє безспірне право в будь-який час припинити повноваження всього правління ГБК та одночасно звільнити позивача з посади голови правління та обрати новий персональний склад правління. З огляду на це немає підстав для задоволення позовної вимоги про поновлення позивача на посаді голови правління ГБК.

Суд вказав на помилкове зазначення в наказі формулювання дати, причини звільнення за п. 4 ст. 40 КЗпП України, адже позивач займав посаду голови правління, тобто був посадовою особою кооперативу, повноваження якого були припинені за рішенням уповноваженого органу – загальних зборів, що є підставою для внесення змін до наказу.

Апеляційний господарський суд правильно застосував норми ч. 3 ст. 235 КЗпП України та дійшов висновку про необхідність змінити формулювання у наказі про звільнення позивача, вказавши підставу звільнення – п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, а дату звільнення – 31.01.2021.

Суд апеляційної інстанції врахував, що законом передбачено обов'язок роботодавця здійснити звільненому працівнику при його звільненні виплату, зокрема, компенсації за всі не використані звільненим працівником дні щорічної відпустки, заробітної плати за фактично відпрацьовані дні, компенсації середнього заробітку за затримку розрахунку при звільненні.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив без змін постанову апеляційного господарського суду.

Детальніше з постановою КГС ВС від 17.09.2026 у справі № 711/5788/21 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/139860290>.

4. Справи щодо земельних відносин

4.1. Щодо стягнення безпідставно збережених коштів за користування земельною ділянкою комунальної власності без договору оренди та незастосування строку давності, передбаченого податковим законодавством

Відносини фактичного користування земельною ділянкою комунальної власності власником розташованого на ній нерухомого майна без укладеного договору оренди є кондикційними та регулюються главою 83 ЦК України. Строк давності, встановлений ст. 102 ПК України для визначення контролюючим органом суми грошових зобов'язань платника податків, не застосовується до вимог про стягнення безпідставно збережених коштів у вигляді орендної плати, оскільки такі правовідносини виникають між власником земельної ділянки та її фактичним користувачем, а не між платником податків і контролюючим органом.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу товариства у справі за позовом міської ради про стягнення безпідставно збережених коштів за користування земельною ділянкою комунальної власності.

Товариство набуло у власність нерухоме майно, розташоване на земельній ділянці комунальної власності, у липні 2018 року, а договір оренди земельної ділянки уклало лише у грудні 2021 року. У зв'язку з фактичним користуванням земельною ділянкою без оформлення права оренди міська рада звернулася до суду з вимогою про стягнення безпідставно збережених коштів.

Заперечуючи проти позову, товариство стверджувало, що спірні кошти є платою за землю, тобто податковим платежем, а тому їх нарахування можливе лише в межах 1095 днів, передбачених ПК України. На думку скаржника, після спливу цього строку відповідне грошове зобов'язання не може бути стягнуте.

Суди попередніх інстанцій задовольнили позовні вимоги міської ради, з чим товариство не погодилося та звернулося до Верховного Суду з касаційною скаргою.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що відповідно до ч. 1 ст. 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави, зобов'язана повернути потерпілому це майно. Положення цієї статті застосовуються також до вимог про повернення майна у випадках, коли правова підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Суд наголосив, що власник нерухомого майна, розташованого на земельній ділянці комунальної власності, який фактично користується нею без оформлення договору оренди, зберігає кошти, які мав би сплатити за користування

землею. Такі кошти підлягають стягненню на користь власника земельної ділянки на підставі ст. 1212 ЦК України.

Водночас положення п. 102.1 ст. 102 ПК України визначають строк давності, протягом якого контролюючий орган має право самостійно визначити суму грошових зобов'язань платника податків. Отже, ця норма регулює податкові правовідносини, пов'язані з визначенням грошових зобов'язань контролюючим органом, і не поширюється на спірні правовідносини.

КГС ВС звернув увагу, що у цій справі вимога про стягнення коштів ґрунтується не на податковому законодавстві, а на положеннях цивільного законодавства про повернення безпідставно збереженого майна. Відповідні правовідносини виникли між власником земельної ділянки та фактичним користувачем, а тому до них застосовуються норми ЦК України, а не встановлений ст. 102 ПК України строк давності.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив касаційну скаргу товариства без задоволення, а постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 15.09.2026 у справі № 908/3774/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/140064187>.

5. Справи в інших спорах, що виникають із господарських правовідносин

5.1. Щодо достатності сукупності доказів для відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за відсутності витягів із технічної документації з нормативної грошової оцінки земель

Відсутність у матеріалах справи витягів із технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок сама по собі не є підставою для відмови у стягненні шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, якщо її розмір визначено відповідно до затвердженої Методики, а факт порушення та розмір шкоди підтверджуються сукупністю належних доказів.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Державної екологічної інспекції у справі за позовом до приватного підприємства про стягнення шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської діяльності.

Під час позапланової перевірки було виявлено засмічення земельних ділянок відходами життєдіяльності тварин і перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у ґрунті. Розмір заподіяної шкоди позивач визначив відповідно до затвердженої Методики.

Рішенням господарського суду позов задоволено. Однак апеляційний господарський суд скасував це рішення та відмовив у позові, зокрема, через відсутність у матеріалах справи витягів із технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок, показник якої було використано під час розрахунку шкоди.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС наголосив, що у справах про відшкодування шкоди позивач повинен довести протиправність поведінки заподіювача шкоди, наявність шкоди та її розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою. При цьому суд має оцінювати докази не ізольовано, а в їх сукупності, з урахуванням усіх обставин справи.

Розрахунок шкоди було здійснено відповідно до затвердженої Методики, а відповідач не спростував його правильності, не доводив помилковості застосованих показників, не клопотав про витребування відповідних витягів і не порушував питання про призначення експертизи. Крім того, відповідач фактично визнав факт порушення природоохоронного законодавства, звернувшись із проханням продовжити строк виконання вимог припису.

За таких обставин КГС ВС дійшов висновку, що акт перевірки, припис, протоколи лабораторних досліджень ґрунту, розрахунок шкоди, здійснений відповідно до затвердженої Методики, та поведінка відповідача, яка свідчила про визнання факту порушення, у своїй сукупності є достатніми доказами для встановлення складу цивільного правопорушення та покладення на відповідача обов'язку відшкодувати заподіяну державі шкоду.

Відсутність окремих витягів із технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок за таких обставин не могла бути самостійною підставою для відмови в позові без належної оцінки всіх доказів у справі.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС скасував постанову апеляційного господарського суду як таку, що прийнята з порушенням норм процесуального права щодо оцінки доказів, та залишив у силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з постановою КГС ВС від 02.09.2026 у справі № 922/3834/25 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/139671448>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР за вересень 2026 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2026. – 30 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

supreme.court.gov.ua

fb.com/supremecourt.ua

t.me/supremecourtua

@supremecourt_ua

x.com/supremecourt_ua

so.supreme.court.gov.ua